

nem, quæ commodiūs exercetur à reo; non verò illam, ad cuius executionem requiritur actio, quæ commodiūs exercetur à judice, vel ejus ministero.

Prima pars videtur manifesta, nam quando quis exilio vel pœnā pecuniaria mulctatur, tenetur egredi è regno, vel civitate, aut pecuniam solvere, hoc enim nihil crudelitatis aut injusitiae continet. Secunda verò probatur ex eo quod sententia pœnalis, sicut & lex, benignè est interpretanda, cùm sententia sit applicatio illius legis, quam benignè esset interpretandam, est communis animi conceptio, & dispositio juris: Ergo non tenetur reus ad exequendam illam pœnam in seipso, cuius execuſio commodiūs sit à judice, vel ministris, sed sufficit quod sit paratus ad illam sustinendam, quando infligetur ab illis. Pater consequentia, nam alias non benignè, sed durissimè interpretarētur sententiam illam. Unde D. Thomas 2. 2. qu. 69. art. 4. ad 2. Nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur, & idcirco non tenetur facere id unde mors sequatur, tenetur tamen non resistere agenti quin patiatur quod iustum est eum pati. Sic ut etiā si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non pœnat si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere, effet seipsum occidere.

§. II.

De consuetudine.

6. Consuetudo est *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex*. Unde cùm lex tripliciter possit deficere, primò cùm non est, secundò cùm est inutilis, tertio cùm est dubia, vel obscura, pro illo triplici legis defectu consuetudo suscipitur. Nam primò ubi non est lex, suscipitur consuetudo legis introductorya, seu vim habens legis. Secundò venit in defectum legis inutilis, consuetudo abrogativa illius. Tertio cùm lex obscura vel dubia est, venit in ejus defectum consuetudo, quæ vim habet interpretandi legem dubiam, vel obscuram. Quare Theologi docent, consuetudinem legitimè introductoryam, triplicem habere vim, nempe instituendi, abrogandi, & interpretandi legem; eamque posse novam instituere legem, veterem abrogare, & dubiam interpretari. Unde cap. *Cum dilectis de consuetudine, consuetudo dicitur optima legum interpres*.

7. Duo tamen breviter obserwanda sunt: Primū est, quod sicut de ratione legis est ut præcipiat actus bonos, ita ut consuetudo vim legis habeat, requiritur ut id de quo est, sit actus bonus; unde consuetudo de re illicita aut indifferenti, vim legis non habet. Ex quo fit, nullam introduci possit consuetudinem, quæ vim obligandi habeat contra legem naturalem; cùm lex naturæ id solum præcipiat quod est intrinsecè bonum, & vetet solum id quod est intrinsecè malum.

Alterum est, quod cùm omnis lex procedere debet à voluntate & ratione Principis, ut consuetudo vim legis habeat, requiritur ut Princeps, vel alia potestas superior, ad quam pertinet condere leges, ei consentiat personaliter, vel legaliter, seu juridicè. Dicitur autem consentire personaliter, quando per se immediate consentit tacite vel expressè. Legaliter verò seu juridicè consentire censetur, quando vel ipse vel prædecessores tulerint aliquando legem, vi cuius talis consuetudo approbatur.

8. Quod verò spectat ad tempus necessarium pro justa & legitima consuetudine, variae circumferuntur Doctorum sententiae: Sed illis brevitatis

causa prætermisso, dicendum est, quod quando consuetudo introducetur à populo, cum expresso consensu Principis, non est opus expectare tempus aliquod determinatum; quia cùm consuetudo non minorc vim habeat quam lex scripta, si accedat consensu Principis, vivæ oraculo expressus, non est dubium quin finiet illuc consuetudinem, subindeque non est expectandum determinatum aliquod tempus ad ejus validitatem. Si autem consuetudo introducetur à populo, & tacito seu presumpto consensu Principis, tunc servandum est tempus à jure determinatum; quia tunc Princeps non præsumit consentire, nisi evoluto tempore à jure determinato, præsumit enim velle servare ea quæ jure communi statuta sunt. Cæterum, cùm nec in jure civili neque in canonico, ullum certum tempus legatur determinatum pro introducenda consuetudine, hinc sit quod tempus à jure requisitum ad præscriptionem, requiri censeatur ad consuetudinem. Unde juxta hanc regulam consuetudo contra legem civilem requirit decem annos, contra ecclesiasticam quadraginta.

§. III.

De privilegiis.

9. Privilegium est lex à jure communi eximens, & jus aliquod privatum seu speciale & favorable concedens. Vel ut dicitur in cap. *Abbate*, de verb. signif. est *lex privata speciale aliquid indulgens*. Unde sicut de essentia legis non est quod sit scripta exarata, ita nec ad essentiam aut valorem prælegij scriptura necessaria est, sed potest verbo statui sicut & lex. Item sicut lex permanens est, nec expirat morte legislatoris, ita nec privilegium. Differt tamen à lege in duobus, primò quia lex jus commune; privilegium verò jus speciale respicit. Secundò, quia lex, quandiu est in vigore, semper obligat subditum; privilegium verò à legis observatione privilegatum excipit.

10. Dividitur autem primò in reale & personale. Reale est quod datur immediatè alicui rei, muneri, & conditione distincta à persona: ut causa pia, templo, prædio, statui clericali, vel regulari, muneri Episcopali, conditioni pupillorum vel scholasticonrum, &c. Personale est quod immediatè datur persona, ratione sui, & ex intentione ut ei prævideatur; ut si alicui concedatur ut non solvat decimas, ut sit immunis à tributis, ut absolvare possit à reservatis, vel dispensare ab irregularitatibus. Reale est perpetuum, & durat cum re, officio, statu, dignitate, aut conditione cui annexatur. Persona est ad tempus, extinguiturque cum persona cui conceditur, juxta regulam septuaginta juris in sexto: *Privilegium personale personam sequitur, & extinguitur cum persona*.

Dividitur secundò in privilegium gratiosum, remunerativum, & conventionale. Gratiosum est quod datur gratis, sine ullis meritis privilegiati. Remunerativum, quod datur in præmium meritorum ipsius. Conventionale, quod datur pacto seu conditione interveniente.

Dividitur tertio in locale, & generale. Isto licet uti ubique, illo non nisi in loco pro quo concessum est.

Dividitur quartò in favorable & odiosum, favorable est illud quod nemini afferit incommodum, ut vespi laete vel butyro in quadragesima. Odiosum, quod licet favet privilegiato, alteri tamen simul nocivum vel incommodum est, ut eximi à veſigalibus aut tributis, cùm onere aliorum.

Dividitur

Dividitur quinto in affirmativum, quo facultas aliquid faciendi conceditur, & negativum, quod dat facultatem ad aliquid omitendum. Plures sunt aliae divisiones prævilegijs, pro quorum notitia recurrentum est ad eos qui de privilegijs ex professo & fusiūs tractaverunt.

11. Quæres primò, an ut præsint privilegia debant privilegiato esse nostra, vel sufficiat quod ea à Princeps data & subscripta fuerint, & in curia authenticè expedita?

Respondeo quod si ea privilegia non possint habere effectum vel usum sine periculo peccati, antequam innescantur, non valent sine notitia præhabita, quia probabilis est Principem non velle dare occasionem illius pravi usus, nec velle dispensare nisi propter usum honestum. Unde dispensatio contrahendi matrimonium cum consanguinea, debet partibus innesceretur, ut validè contrahant, nec sufficit dispensationem, in curia Romana authenticè expeditam, & subscriptam seu bullatam esse, si adhuc partes id ignorant. Privilegia verò quæ antequam innescantur possunt habere effectum, sine periculo peccati, effectum habent ante ullam notitiam à privilegiato habitam, ab ipsa die expeditionis, & acceptationis illorum per procuratorem, quia cùm procurator faciat unum cum ipso privilegiato, ut morale instrumentum cum principali agente, quidquid agit procurator nomine privilegiarij, privilegiarius id agere censetur.

12. Quæres secundò, an cessante causâ privilegij, ipsum privilegium cesset?

Respondeo affirmativè: Sic privilegium non solvendi decimas alicui Ecclesiæ, quia habet aliunde unde ministri sustententur, cessat quando Ecclesia definit habere unde illi sustententur. Sic etiam cessat privilegium indultum Canonicis, ut absentes recipiant fructus præbendarum suarum, in gratiam studiorum, quando illi studijs incumbere desinunt.

CAPUT VI.

De dispensatione à legibus humanis.

1. Dispensatio est juris relaxatio, unde differt à legi interpretatione, in eo quod hæc declarat tantum legem non habere vim obligandi in aliquo casu vel persona particulari; illa, adhuc vi gente legis obligatione, subditum ab ea eximit. Quod fit ut legem interpretari non sit tantum superioris, sed etiam subditū, qui per epikiam potest in casu particulari declarare legem non obligare:

contra verò in lege dispensare non potest nisi superior, cùm sit actus jurisdictionis, qui superioritatem requirit in dispensante, & subjectionem in eo cum quo dispensatur.

Licet in legem divinam non possit cadere dispensatio propriè & strictè sumpta, quia Deus omnia singularia & contingentia prævidet; nec in legem naturalem, cùm illa nihil aliud sit, quam impressio legis divinæ & æternæ facta in mentibus nostris; bene tamen in legem humanam, quia nimis legislator humanus, quantumcunque prudens, non potuit singulos casus emergentes, & contingentes prævidere, juxta illud Sapient. 9. *Cogitationes mortalium timida & incerte providentia nostra*. Addo quod sicut ad bonum commune conducit eximere aliquas personas à lege communi, per speciale privilegium; ita ad idem bonum commune promovendum convenit cum aliquibus personis in eadem lege dispensare, cùm non minus per privilegium, quam per dispensationem, fiat à communi lege relaxatio.

2. Quæres primò, an liceat superiori subdi-

M 2

tum sine justa causa à lege humana dispensare? Respondeo negativè cum S. Thoma h̄c qu.97. art.4. ubi docet quod superior sine causa & pro sola voluntate dispensans cum inferiori, peccat contra fidelitatem erga Rēpublicam, quæ ei potestatē legislativam, in qua includitur dispensativa, commisit, ut illa uti posset in ejus bonum & commodum, non verò in ejus destrucciónem & nocumentum. Agit etiam contra prudentiam, eximendo à lege communī eum qui non est eximendus. Item peccat contra justitiam, quia eximere ab onere communī eum qui non est eximendus, est vitium acceptio personarum, oppositum justitiae distributivae. Unde Bernard. lib.3. de considerat. cap.4. *Vbi necessitas vigeret, excusabilis dispensatio. Vbi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas dico communis non propria. Cūm nihil horum est, non planè fideli dispensatio, ed crudelis dispensatio est.* Non peccat tamen inferior utendo dispensatione concessa à superiori sine legitima causa; quia nullus peccat utendo jure suo: At sic dispensatus utitur jure suo, utendo indulgentiā dispensacionis sibi concessæ: Ergo non peccat.

3. Nec valet si dicas cum P. Martinono, quod licet utens tali dispensatione, non peccet contra legem humanam, quæ definit ipsum obligare, peccat tamen contra jus naturale, quia turpis est pars quæ toti non consentit. Non valet inquam, quia licet turpis sit pars quæ à toto sine causa discordat, non tamen quæ discordat à toto cum causa: At ille qui uitetur tali dispensatione, non discordat à toto sine causa; nam ad non servandum legem illam in qua est dispensatus, habet causam & titulum legitimum, scilicet beneficium dispensationis: Ergo nec contra legem humanam, nec contra jus naturale peccat.

4. Observandum tamen est, dispensationem factam à Summo Pontifice in votis, vel in alijs quæ sunt de jure divino, aut naturali, sine legitima causa, invalidam esse, subindeque sic dispensatum, non posse tali dispensatione uti, tñta conscientia; quia Summus Pontifex non accepit à Christo potestatem dispensandi in jure divino, aut naturali, sine rationabili causa; ut rectè observant Caeteranus in summa, verbo *Dispensatio*, Sylvestris verbo *Votum* 4. qu.3. & Soto de justitia & jure quæst.7. art.3. ad 3. Quantum verò ad ea quæ spectant ad jus humanum & Ecclesiasticum, potest Summus Pontifex, ex plenitudine sua potestatis, validè in illis dispensare, non tamen licet, si nulla justa causa talis dispensationis existat. Unde Bernardus loco supra citato, ad Eugenium Papam hæc scribit: *Sic faciendo probabis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitia foris non ita. Facitis hoc, quia potestis, sed utrum & debeatis, quæstio est.*

CAPUT VIII.

De abrogatione legum humanarum.

1. Abrogatio differt ab irritatione, derogatione, correctione, & cessatione legis. Irritare enim legem est impedire, ne illa obligandi robur habeat. Abrogare est postquam vim obligandi lex obtinuit, illam in universum tollere. Derogare est illam non in toto sed in partem tollere. Corrigere legem est illam moderari, addendo, vel demendo aliquid. Demum lex cessare dicitur, quando vel finitur tempus, pro quo illa ad obli-

gandum posita fuit, vel cessat causa propter quam lata fuerat.

2. Legislator potest abrogare legem à se latam, eadem potestate quæ illam condidit. Idemque possunt illius successores, & quem potestatē habentes, & à fortiori superiores. At inferiores non possunt abrogare leges superiorum, cūm inferior nul-lum jus aut potestatē habeat in superiorē, ejusque constitutiones ac leges.

Licet legislator peccet abrogando leges absque ulla causa & utilitate, abrogatio tamen sic facta, valida est, nec tenentur amplius subditi legem sic abrogatam servare; quia lex essentialiter constituitur voluntate & imperio Principis, unde eo, ob quamcumque tandem rationem sublatum, cessat lex, subindeque obligatio ejus; nam ubi lex non est, nec legis obligatio esse potest.

Tribus modis lex antea acceptata abrogari potest: primum per expressam revocationē Principis, secundum per constitutionem novae legis, priori repugnatis; tertius per contrariā confuetudinem, sicut enim consuetudo habet vim instituendi legem, ita & eam abrogandi, ut supra cap.5. §.2. dicebamus.

Justæ vero causa abrogationis legis humanæ sunt primū, si ejus observatio reddatur nociva. Secundū, si ejus observantia reddatur incompossibilis cum lege naturali, vel divina. Tertiū, si ratione subiecti, vel alicuius circumstantie, lex fiat observatu moraliter impossibilis. Quartū, si legū multitudine sic magna, expediatur multas abrogari, & subditorū libertatē, non adeo restringi circa res indifferentes.

3. Quæres, an quando cessat tota & integra ratio propter quam lex lata fuit, eo ipso cesset legis obligatio?

Respondeo affirmativè contra Suarem lib.6. de legibus cap.9. ubi licet faciat, quod quando leges præcipiant actus de se indifferentes, ut ferre aut non ferre arma, exportare triticum, & simili, cessent, deficiente fine adæquato ad quem leges illæ ordinantur; contendit tamen, quod quando lex præcipit actum de se bonum, non cessat, deficiente fine extrinseco quem legislator intendit; quia (inquit) bonitas intrinseca quæ pollet, est finis proximus & intrinsecus legis. Opposita tamen sententia videtur probabilior, quia nimis lex non obligat, nisi iuxta voluntatem legislatoris à quo fertur, neque continuat obligationem, nisi perseverante moraliter eadem voluntate: A tñi cessante tota & integra ratione propter quam legem tulit, non perseverat moraliter voluntas obligandi: Ergo cessante tota illa ratione, lex non amplius obligat. Major patet, Minor probatur. Legislator non habuit voluntatem obligandi, nisi dependenter ab illa ratione, & propter illam, sive actus aliquin habeat intrinsecam bonitatem, sive non: At cessante ratione motiva, vel causa finali propter quam aliquid volumus, desinimus illud velle, cum impossibile sit stare actum voluntatis, sublatu ejus objecto formalis: Ergo cessante tota & integra ratione propter quam legislator legē tulit, & voluit eam obligare, cessat quoque voluntas obligandi.

Confirmatur: Si lex præcipiat jejunium semel in hebdomada, ad Deum placandum, propter aliquam necessitatem publicam, cessante publica necessitate, cessat obligatio jejunij, quamvis citra illam necessitatem, jejunium sit actus virtutis, habens bonitatem & honestatem intrinsecam temperantia: Ergo quamvis lex præcipiat actum intrinsecum bonum, si tamen cesset causa adæquata legis, seu tota ratio motiva propter quam fuit lata, cessat ejus obligatio.

4. Dixi

4. Dixi cessante causa adæquata, quia si lex lata fuerit ob plures causas, cessante una, dummodo non cessent alia propter quas lata est, non cessat obligatio legis. Sicut quia lex baptismi lata est non solum ad tollendum originale, sed etiam ad consignandum hominem Christianæ Religioni, cumque à coeteris scitis distinguendum, & reddendum idoneum & capacem ad reliqua Sacra-menta suscipienda; tametsi prima causa cessaret, & peccatum origine per sanctificationem in utero matris esset sublatum, nihilominus adhuc lex baptismi, propter alias causas propter quas lata est, obligaret.

CAPUT IX.

De lege divina veteri.

§. I.

Premittuntur qua de lege veteri apud omnes sunt certa.

1. **L**egem veterem esse verè divinam, & non hominum, sed Dei ipsius auctoritate immediate latam, de fide certum est, ac definitum in Tridentino sess.4. decreto de Canonis scripturis, ubi sic dicitur: *Omnis liber tam veteris quam novi testamenti, cùm utriusque unus Deus sit auctor, Ecclesia Catholica, pari pietate, affectu, ac reverentia suscipit & veneratur.* Colligitur etiam aperte ex Scriptura, nam Christus Matth.15. loquens de lege Mosaïca, appellat eam *mandatum Dei* cùm ait: *Iustum fecisti mandatum Dei propter traditiones vestras.* Et Apostolus ad Roman.1. & Hebrei.1. affirmat Patrem Christi fuisse authorem veteris testamenti. Ratio etiam suffragatur, nam ut discurret D. Thomas h̄c qu.98. art.2. Ejusdem est proponere finem, & disponere media ad finem: Sed lex Evangelica est finis legis Mosaïca, juxta illud Apostoli ad Roman.10. *Finis legis Christus:* Ergo idem Deus qui est author legis Evangelicæ, est etiam author legis Mosaïcae.

Constat etiam ex Scriptura, legem veterem fuisse à Deo traditam Moysi per Angelos, in monte Sina, & ab eodem promulgatam. Nam S. Stephanus Act.7. de Moysi ait: *Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum Patribus nostris, qui accepit verba vita dare nobis.* Non deest etiam ratio seu congruentia ad id suadendum, nam ut ait D. Thomas qu. citata art.3. lex vetus erat imperfecta, & quasi dispositio quedam ad legem novam: Ergo conveniens fuit ut nova daretur à Christo Domino, vetus autem à ministris. Sic enim fit in artibus ordinatis, ut supremus Artifex per suos ministros disponat ea quæ necessaria sunt ad opus, ipse vero ultimam perfectionem adhibeat.

Tertiū certum est, legem veterem fuisse bonam & sanctam, utpote à Deo traditam, à quo nihil malum vel iniquum prodire potest. Unde Apostol. ad Rom.7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Ubi mandatum legis Mosaïcae dicitur sanctum, propter præcepta ceremonialia, iustum, propter judicialia; bonum propter moralia ut observat D. Thomas h̄c qu.99. art.4.

2. Dices, præcepta legis Mosaïcae Ezechiel. 20. dicuntur non bona. Et Apostolus 2. ad Corint. 3. ait quod littera occidit, spiritus autem vivificat, ubi

Pars II.

nomine litteræ, veterem legem intelligit. Et ad Hebrews 8. dicit verus testamentum culpā non vacasse. Deinum lex vetus permittebat odium inimicorum, usum, pluralitatem uxorum, libellum repudij, quæ mala sunt, & à recta ratione aliena: Ergo non erat bona & sancta.

Respondeo quod quando præcepta veteris legis dicuntur non bona, hoc debet intelligi de præceptis ceremonialibus, quæ appellantur non bona, id est non perfecta, quia gratiam non conferbant, per quam homines sanctificarentur & à peccato mundarentur. Ita S. Thomas h̄c qu.98. art.1. ad 1. Similiter lex vetus ab Apostolo occidere dicitur, eò quod spiritus vitam, id est gratiam, vi sua largiti non posset, & concupiscentiam prohibendo augerer, ut explicat Augustinus de spiritu & littera cap.4. Cùm verò idem Paulus ait vetus testamentum culpā non vacasse, culpam non sumit pro peccato, sed pro imperfectione, defectu, & infirmitate, & solum significare vult, ipsum imperfectionum fuisse, & habuissi aliquem defectum, eò quod gratiam non conferret, ad perfectum non adducet, & ad æternam salutem immediatè suos observatores nouo evenerit.

Ad illud quod additur de odio inimicorum, dicendum est, illud non fuisse in veteri lege permisum, cùm Leviticus 19. dicatur: *Non quares ultionem, nec memor eris injuria cibuum tuorum.* Unde cùm Matth.5. dicitur: *Andis quia dictum est antiquis, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* non significatur (ut aliqui existimant) odium inimicorum fuisse aliquando in antiqua lege præceptum, aut permisum; sed solum fuisse deductum à Judais, seu à quibusdam Rabiniis, odio habendos esse universitatem inimicos, ex eo quod Deus illis præceperat, ut amicos diligenter, & Gentes quasdam tanquam inimicas persequerentur & perderent. Unde idem est ac si diceretur: *Andis quia dictum est antiquis, diliges proximum tuum (et per malam Consequentiam Rabiniorum & Phariseorum deductum) & odio habebis inimicum tuum:* *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.*

Ad id quod subditur de usura, respondet D. Thomas 2.2. qu.78. art.1. ad 2. usuram erga alienigenas non fuisse approbatam aut permisum in veteri lege, sed tantum impunè toleratam pro foro externo & non pro interno; quemadmodum in Republica minoria mala, ad vitanda majora, interdum impunè à Principibus & Magistris tolerantur.

Demum ad id quod ultimo loco de pluralitate uxorum & libello repudij obicitur, dicendum est, Deum dispensasse cum Judais, ut plures haberent uxores, & ut per libellum repudij possent uxores dimittere, & alias ducere. De quo fuisse in Tractatu de matrimonio cap.1. & 4.

3. Quartū certum est, legem Mosaïcam, quamvis bona & sanctam, fuisse imperfectam, comparativè ad legem Evangelicam. Nam ut discurret S. Thomas supra qu.91. art.5. Attenditur perfectio & imperfectio legis secundum tria quæ ad legem pertinent. Primo enim ad legem pertinet, ut ordinetur ad bonum commune sicut ad finem. Quod quidem potest esse duplex scilicet bonum sensibile & terrenum, & ad tale bonum ordinabatur directè lex vetus, unde statim Exodi 3. in principio legis invitatur populus ad regnum terrenum Chananaeorum. Et iterum bonum intelligibile & celeste, & ad hoc ordinat lex nova, inde statim Christus ad regnum celorum in sua predicationis principio invitavit, dicens: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum Matth.4.*

M 3 E 3